

КОНЪЮНКТУРАЛЫҚ ШОЛУ

Экономиканың нақты секторы кәсіпорындарына пікіртерім нәтижелері

2018 ж. IV тоқсан

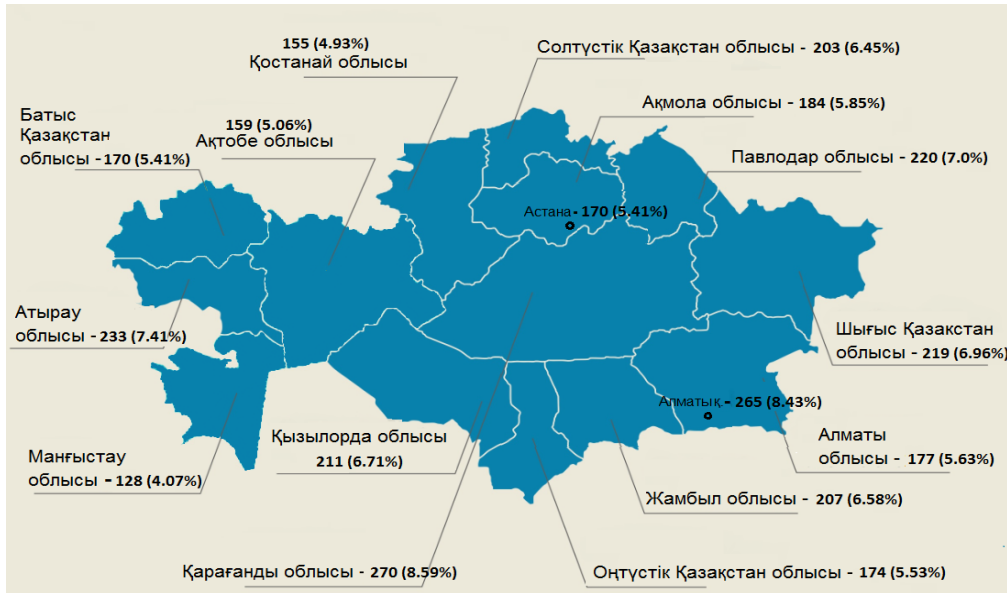
Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі
Зерттеулер және статистика департаменті

- I. Мониторинг қатысушыларының құрамының динамикасы (3-бет)
- II. Композиттік индикатор (4-бет)
- III. Дайын өнімге сұраныс серпіні (5-бет)
- IV. Нақты сектордағы бағалардың өзгеруі (6-бет)
- V. Өндіріс көлемінің өзгеруі (7-бет)
- VI. Баланс құрылымы: активтер (8-бет)
- VII. Баланс құрылымы: пассивтер (9-бет)
- VIII. Инвестициялық белсенділік (10-бет)
- IX. Қаржылық-экономикалық көрсеткіштердің өзгеруі (11-12 бет)
- X. Банк жүйесінің экономиканың нақты секторына ықпалы (13-15 бет)
- XI. Валюталық бағам өзгерістерінің ықпалы (16-бет)
- XII. Әдіснамалық түсініктеме (17-бет)

МОНИТОРИНГ ҚАТЫСУШЫЛАРЫНЫҢ ҚҰРАМЫНЫҢ ДИНАМИКАСЫ

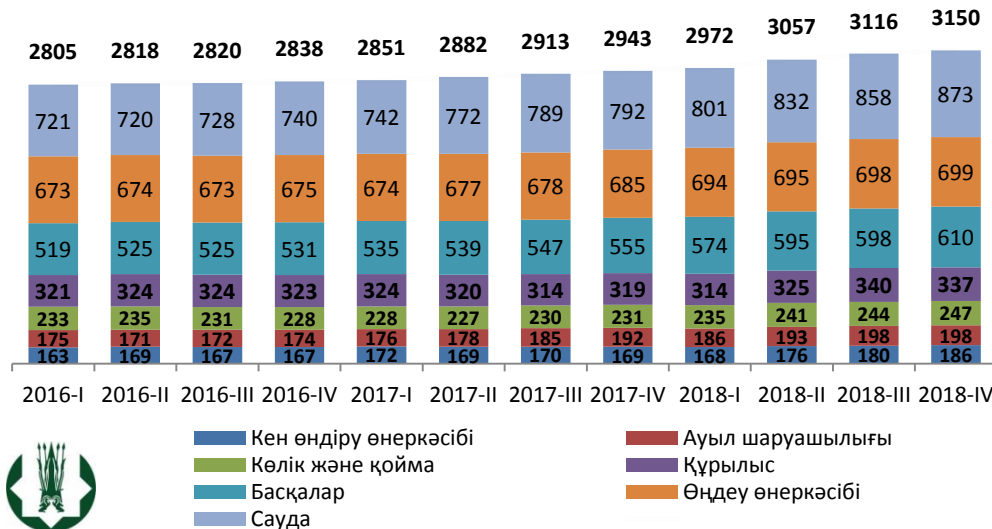
2018 жылдың 4-тоқсанында мониторингке қатысушылардың өңірлік құрамы

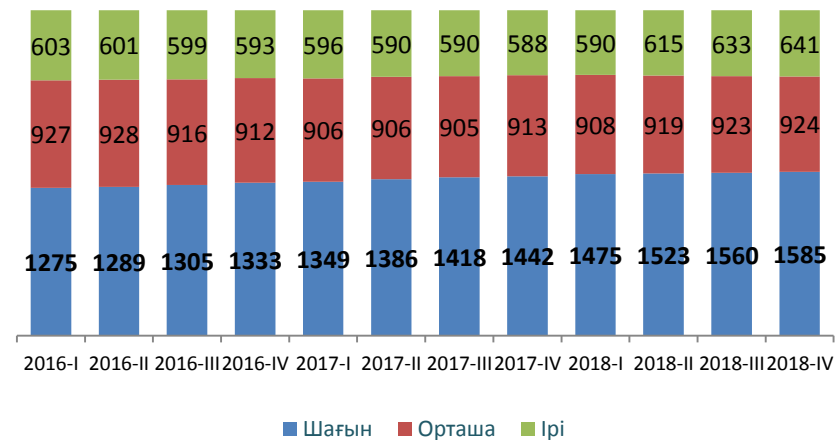
2018 жылдың 4-тоқсанында сауалнама қатысушыларының саны 34 кәсіпорынға артты. Сауалнамаға 25 шағын, 8 ірі және 1 орта кәсіпорын тартылды.

Іріктеменің салалық құрамында ең жоғары өсім сауда саласында (15 кәсіпорын) және кен өндіру өнеркәсібі саласында (6 кәсіпорын) орын алды.

Мониторингке қатысушылардың салалық құрамы

Мониторингке қатысушылардың өлшем құрамы

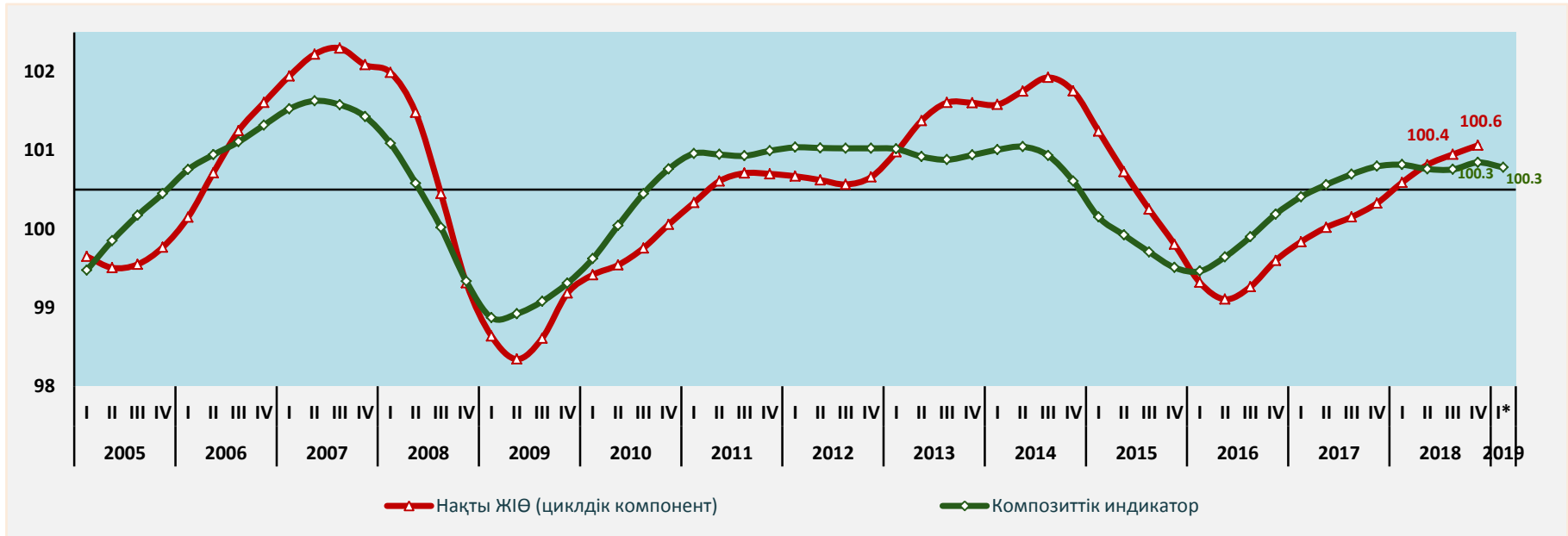
КОМПОЗИТТІК ИНДИКАТОР*

2018 жылдың 4-тоқсанында композиттік индикатордың (КИ) динамикасы нақты сектордағы белсенділіктің қалпына келу үрдісінің жалғасуын көрсетеді.

Композиттік индикатордың 2018 жылдың 4-тоқсанындағы оң динамикасына айтарлықтай әсер еткен несиелеудің қол жетімділігінің жоғарылауы: теңгемен алынған несиелер бойынша орташа пайыздық мөлшерлеме төмендеді; несие ала алмаған кәсіпорындар үлесі азайып, ала алған кәсіпорындар үлесі артты. Басқа факторлар (сұраныс, өндірістік қуат көздерін қолдану деңгейі, өндіріс көлемі, инвестициялық белсенділік) өткен тоқсандағы қалпында қалды, нәтижесінде КИ 2018 жылдың 3-тоқсанына қарағанда аздап көтерілді (100,26-дан 100,35-ке дейін).

Кері өзгерістердің ішінен өңдеу өнеркәсібінде сату рентабельділігінің орташа мәнінің төмендегенін атап өтуге болады. Жалпы экономика бойынша өтімділік, активтердің айналымдылығы көрсеткіштері жақсарды, еңбек өнімділігі мен қызметкерлер саны қысқармаған кәсіпорындар үлесі артты.

2019 жылдың 1-тоқсанында кәсіпорындар осы тенденцияның жалғасуын болжайды (КИ 100,28 құрады). Бұл қызмет көрсету секторы және құрылыс саласының дайын өніміне деген сұраныстың өсуімен байланысты.

- Композиттік индикатор іскерлік циклдің бұрылу нүктелерін анықтау үшін қолданылады, сондай-ақ экономикалық белсенділік динамикасының жағдайы мен бағыты бойынша сапалы ақпарат ұсынады. Композиттік индикатор кәсіпорындардың ағымдағы және күтілетін жағдайына қатысты сұралған кәсіпорындардың басшылары көзқарасының жалпылама бағалауын білдіреді және нақты ЖІӨ серпінінің 1-2-тоқсандағы басып болу қабілеті бар. Индикатор мен нақты ЖІӨ-ді (2005 жылдың орташа жылдық бағалары) есептеу барысында маусымдықтан тазарту және Ходрик-Прескотт әдісімен тренд жою жасалған. Салыстыру мақсатында циклдік құрауыштар стандартталған.

** 2019 жылдың 1-ші тоқсаны үшін КИ сауалнамаға қатысушы кәсіпорындардың күтімдері негізінде есептелген.

ДАЙЫН ӨНІМГЕ СҰРАНЫС СЕРПІНІ

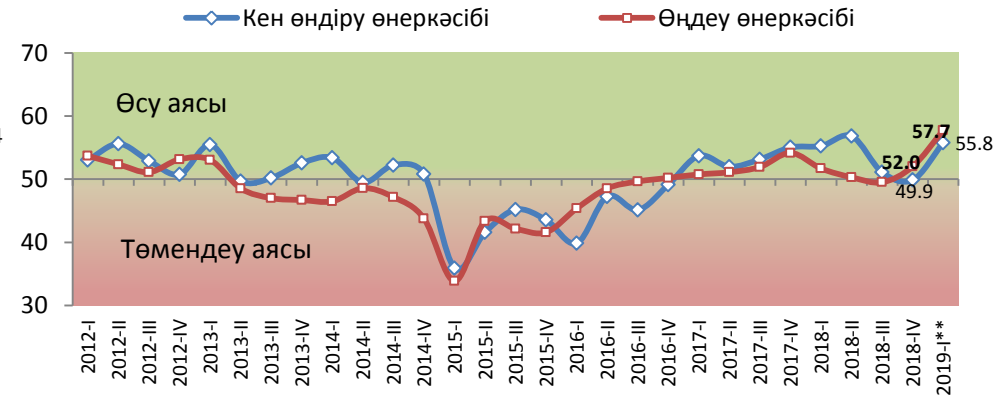
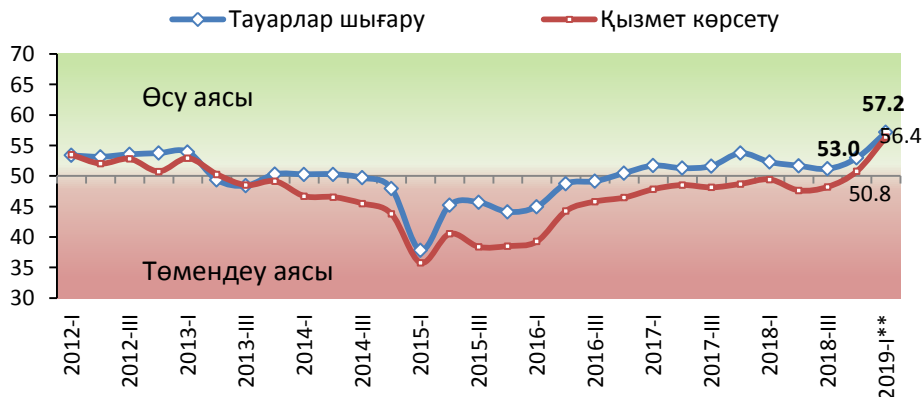
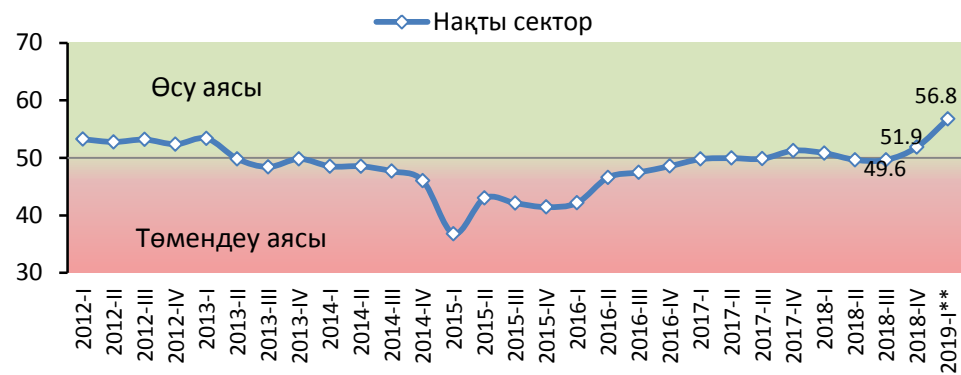
2018 жылдың 4-тоқсанында экономикада дайын өнімге сұраныс азын-аулақ өсті: диффузиялық индекс (ДИ) 51,9 құрады. Сұраныс тауарларға да, қызметтерге де өсті. Бірақ тауарларға сұраныс жоғарырақ қарқынмен, ал қызмет көрсету саласында сұраныс төменірек қарқынмен өсті (ДИ = 53,0 және 50,8, сәйкесінше).

Өңдеу өнеркәсібінің кәсіпорындары олардың өніміне деген сұраныстың аздап өскенін атап өтсе (ДИ = 52,0), кен өндіру өнеркәсібінің кәсіпорындары сұраныстың аздап төмендегенін атап өтті (ДИ 49,9 құрады).

2019 жылдың 1 тоқсанында кәсіпорындар дайын өнімге деген сұраныстың біраз жоғарырақ қарқынмен жалғасуын күтуде (ДИ = 56,8). Сұраныстың артуын барлық салалардың кәсіпорындары күтуде.

Дайын өнімге сұраныс, ДИ*

Кәсіпорындар жауаптары, %		2018				2019
		1 тоқ.	2 кв.	3 кв.	4 кв.	1 кв.**
Ұлғаю	1	17.6	28.1	27.7	26.2	14.2
Өзгеріссіз	2	50.9	50.9	51.9	49.2	38.9
Төмендеу	3	31.4	20.7	19.9	24.0	17.9
Диффузиялық индекс = $1\text{жол} + 0,5 * 2\text{жол}$	4	43.0	53.6	53.6	50.8	33.7
ДИ маусымдық өзгерістерден тазартылған*	5	50.8	49.7	49.6	51.9	56.8

*ДИ-диффузиялық индекс. 50 деңгейден қанша жоғары (төмен) болса, көрсеткіштің өсу (құлдырау) қарқыны сонша жоғары (төмен), 50 деңгейі өзгерістің жоқ екендігін көрсетеді;

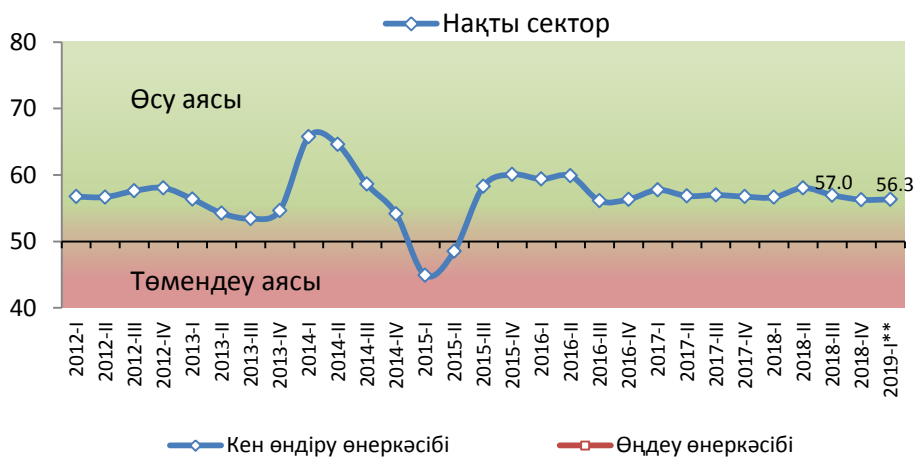
** 2019 жылдың 1-ші тоқсаны үшін кәсіпорындардың күтулері келтірілген.

НАҚТЫ СЕКТОРДАҒЫ БАҒАЛАРДЫҢ ӨЗГЕРУІ

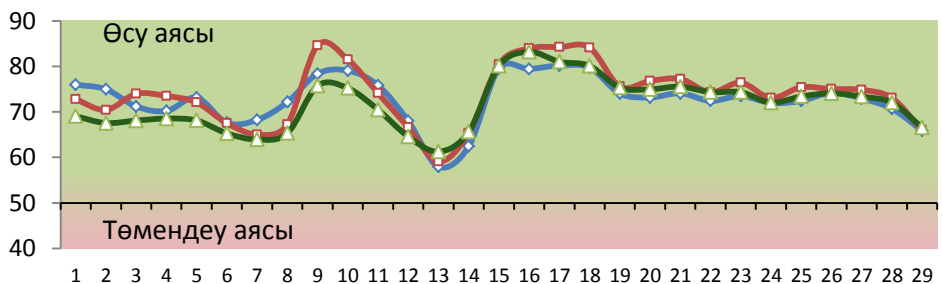
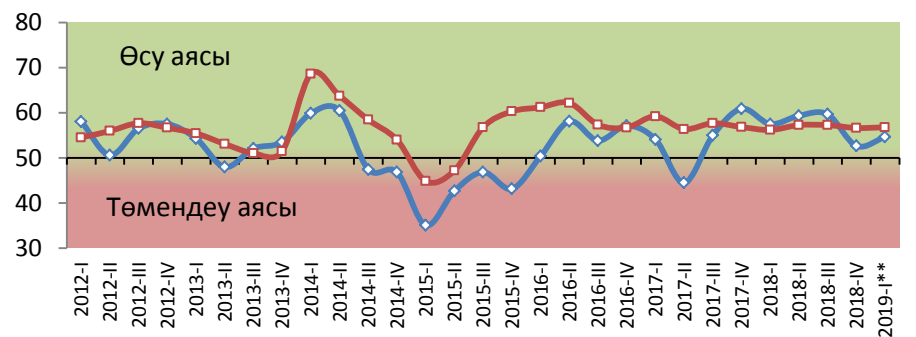
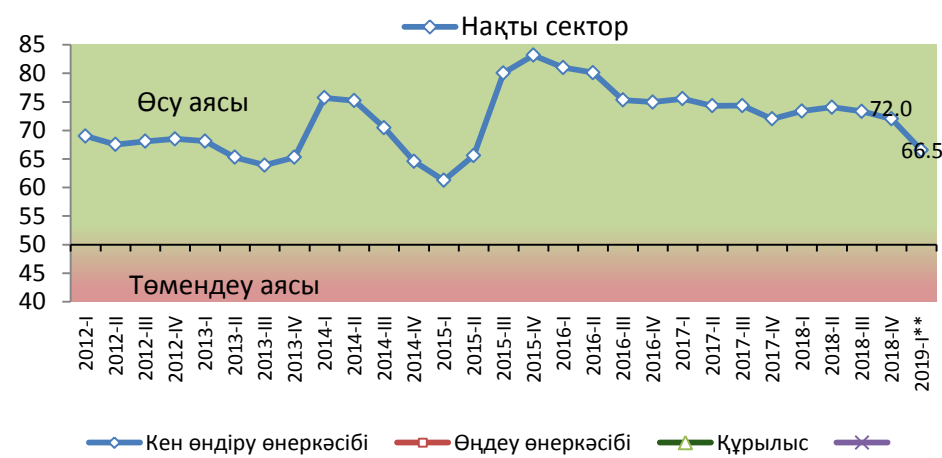
2019 жылдың 4-тоқсанында дайын өнім бағасының өсу қарқыны өткен тоқсанмен салыстырғанда бәсеңдеді (ДИ = 56,3), бұл шикізат пен материалдарға деген бағаның өсу қарқынының төмендеуімен байланысты болуы мүмкін (ДИ = 72,0). Бағалардың өсу қарқынының бәсеңдеуін әсіресе кен өндіру өнеркәсібінің кәсіпорындары атап отыр.

2019 жылдың 1-тоқсанында кәсіпорындар күтімі бойынша шикізат пен материалдарға деген бағаның өсу қарқынының бәсеңдеуі болжануына қарамастан, дайын өнімге деген бағаның өсу қарқыны сақталуы күтілуде (ДИ = 56,3 және 66,5, сәйкесінше).

Дайын өнім бағалары, ДИ *

Шикізат пен материалдар бағасы, ДИ*

*ДИ-диффузиялық индекс. 50 деңгейден қанша жоғары (төмен) болса, көрсеткіштің өсу (құлдырау) қарқыны сонша жоғары (төмен), 50 деңгейі өзгерістің жоқ екендігін көрсетеді;

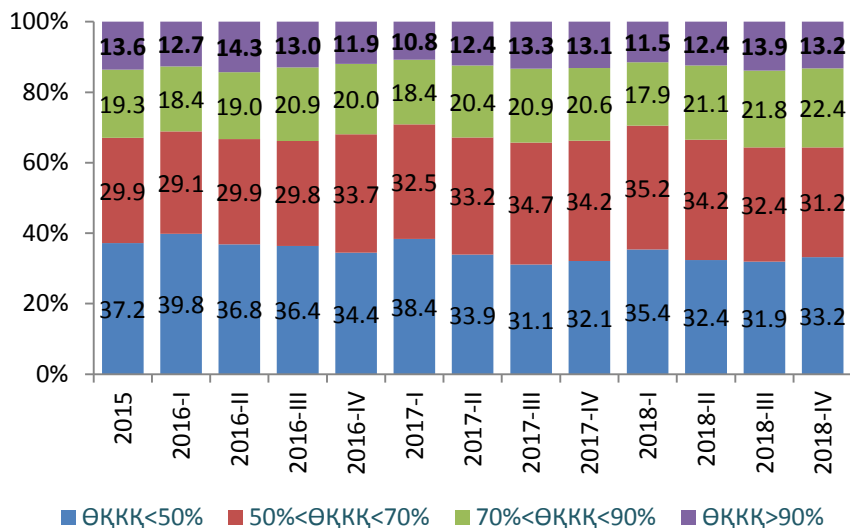
** 2019 жылдың 1-ші тоқсаны үшін күтулер келтірілген.

ӨНДІРІС КӨЛЕМІНІҢ ӨЗГЕРУІ

2018 жылдың 4-тоқсанында кәсіпорындардың өндірістік қуат көздерін қолдану деңгейінде өзгеріс байқалған жоқ. Өндірістік қуат көздерінің қолданылу (ӨҚКҚ) деңгейі 70%-дан* жоғары кәсіпорындардың үлесі 35,6% құрады. Нәтижесінде, 2018 жылдың 4-тоқсанында өндіріс көлемі де өзгеріссіз қалды (ДИ = 50,9).

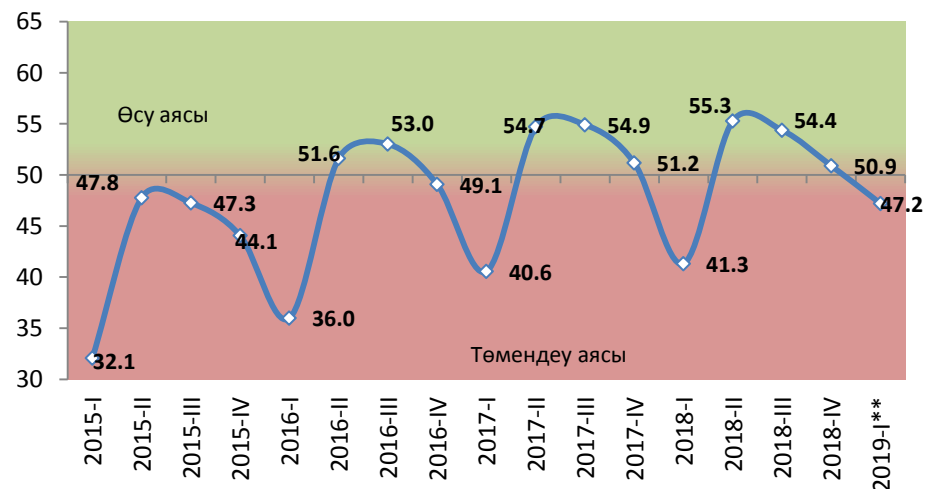
2019 жылдың 1-тоқсанында кәсіпорындар өндіріс көлемін төмендетуге ниетті (ДИ = 47,2), бұл, өткен жылдардың динамикасына қарасақ, өзгерістің мезгілдік сипатын білдіреді. Бұл ретте жыл басында өндіріс көлемінің төмендеуі айтарлықтай қиын жағдай емес болып отырғанын атап өту керек.

Өндірістік қуат көздерін қолдану деңгейі
(% жауаптар)

Өндіріс көлемі (ДИ)

(50=өткен тоқсанмен салыстырғанда өзгеріс жоқ)

*ӨҚКҚ деңгейі 70%-дан жоғары кәсіпорындар үлесіне ӨҚКҚ деңгейі 70-90% және ӨҚКҚ деңгейі 90%-дан жоғары кәсіпорындар кіреді.

**ДИ-диффузиялық индекс. 50 деңгейден қанша жоғары (төмен) болса, көрсеткіштің өсу (құлдырау) қарқыны сонша жоғары (төмен), 50 деңгейі өзгерістің жоқ екендігін көрсетеді

*** 2019 жылдың 1-ші тоқсаны үшін күтулер келтірілген.

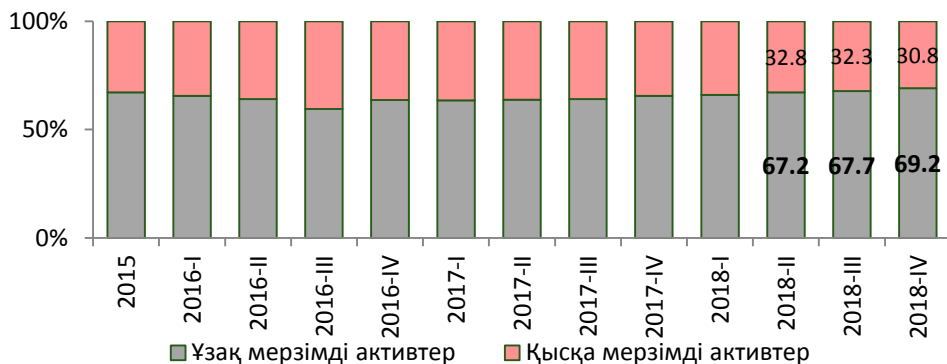
БАЛАНС ҚҰРЫЛЫМЫ: АКТИВТЕР

2018 жылдың 4-тоқсанында экономиканың нақты секторындағы кәсіпорындардың активтер құрылымында ұзақ мерзімді активтер үлесі артып 69,2% құрады, сәйкесінше қысқа мерзімді активтер үлесі 30,8%-ға дейін төмендеді.

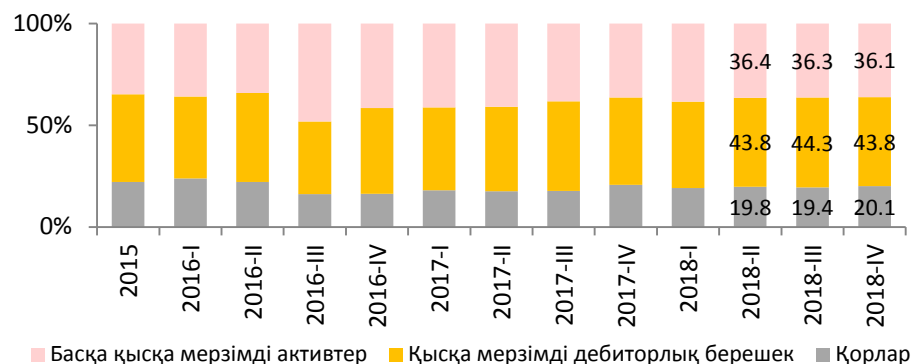
Дебиторлық берешек қысқа мерзімді активтердің негізгі бөлігі болып қалып отыр (43,8%). Басқа қысқа мерзімді активтер 36,1%, ал қорлар 20,1% құрады.

Активтер айналымдылығы жоғарылап 17%-ды құрады. Айналым қаражатының айналысы да, активтердегі айналым қаражатының үлесінің салыстырмалы түрде тұрақтылығына қарамастан, айтарлықтай өсті (55,1%-ға дейін).

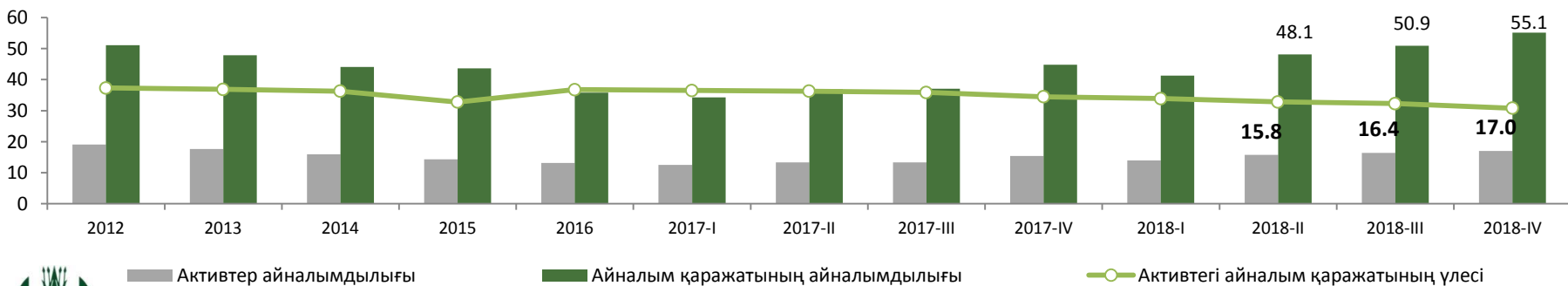
Активтер құрылымы

Қысқа мерзімді активтер құрылымы

Активтер айналымдылығының көрсеткіштері

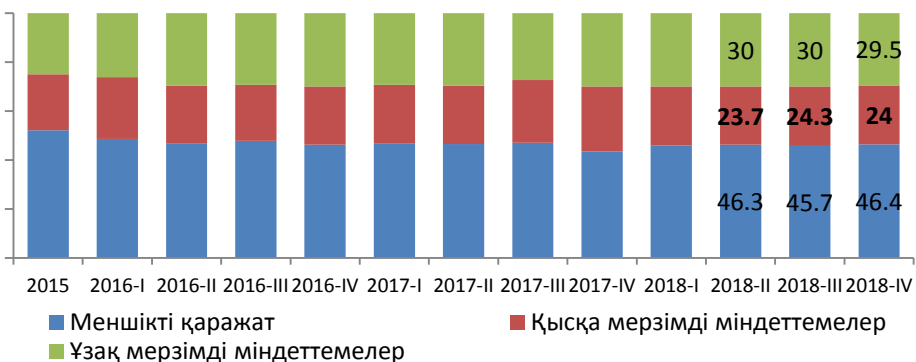
БАЛАНС ҚҰРЫЛЫМЫ: ПАССИВТЕР

2018 жылдың 4-тоқсанында пассивтер құрылымы айтарлықтай өзгерген жоқ: меншікті қаражаттың үлесі 46,4%, ұзақ мерзімді міндеттемелердің үлесі 29,5%, ал қысқа мерзімді міндеттемелердің үлесі 24% құрады. Қысқа мерзімді міндеттемелердің құрылымында қысқа мерзімді банк несиелерінің үлесі артты (17,1%-дан 19,1%-ға дейін), қысқа мерзімді міндеттемелердің шамамен жартысы кредиторлық берешекке тиесілі (2018 жылдың 4-тоқсанында - 49%).

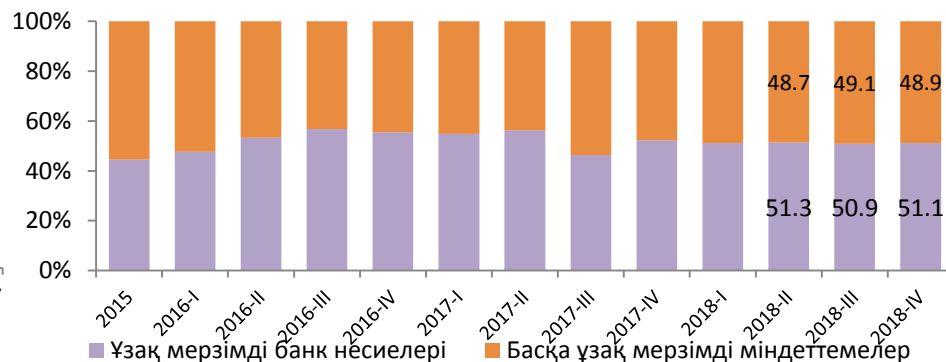
Ұзақ мерзімді міндеттемелердің жартысынан астамын (51,1%) ұзақ мерзімді банк несиелері құрады.

Мерзімі өткен міндеттемелер бойынша жағдай да өзгерген жоқ: баланста мерзімі өткен дебиторлық берешегі бар кәсіпорындар үлесі - 28,6%, мерзімі өткен кредиторлық берешегі бар кәсіпорындар үлесі – 21,8%, мерзімі өткен банк несиелері бар кәсіпорындар үлесі 3,0% құрады.

Пассивтер құрылымы

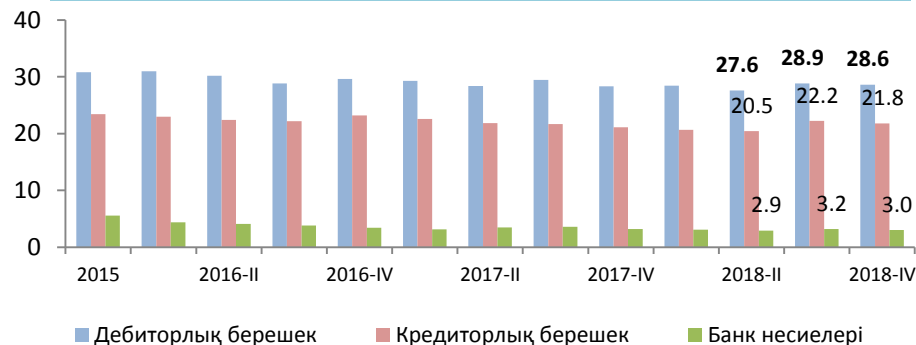
Ұзақ мерзімді міндеттемелердің құрылымы

Қысқа мерзімді міндеттемелердің құрылымы

Мерзімі өткен берешегі бар кәсіпорындардың үлесі

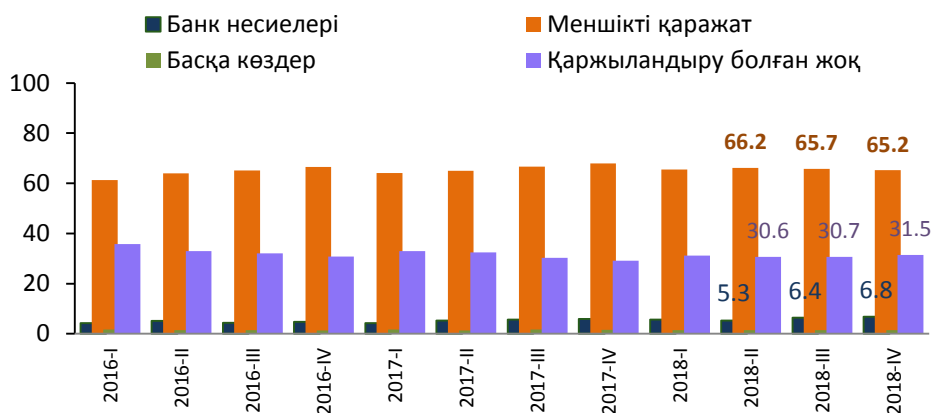

ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІК

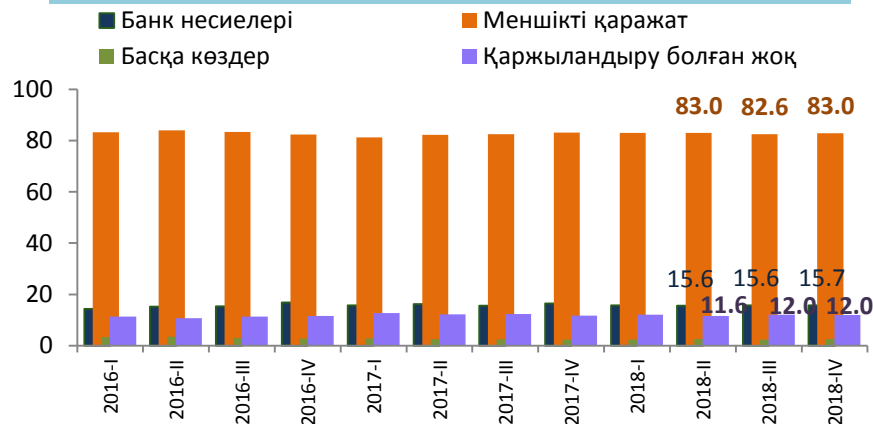
2018 жылдың 4-тоқсанында кәсіпорындардың инвестициялық белсенділігінде өзгерістер байқалған жоқ: негізгі құралдарды қаржыландырмаған кәсіпорындар үлесі 31,5%, ал айналым қаражатын қаржыландырмаған кәсіпорындар 12% құрады. Банк несиелерін айналым қаражатын қаржыландыру мақсатында 15,7% кәсіпорын, ал негізгі құралды қаржыландыру мақсатында 6,8% кәсіпорын пайдаланды. Кәсіпорындардың көпшілігі негізгі құралдар мен айналым құралдарын меншікті қаражат есебінен қаржыландырады (65,2% және 83%, сәйкесінше).

Кәсіпорындардың қаржыландыру мүмкіндігін шектейтін негізгі факторлар болып қаржы-қаражаттың жеткіліксіздігі (кәсіпорындардың 30,8%-ы үшін) және өзге кәсіпорындар тарапынан жоғары бәсекелестік (кәсіпорындардың 24,5%-ы үшін) табылады.

Негізгі құрал-жабдықтарды қаржыландыру көздері

Айналым қаражатын қаржыландыру көздері

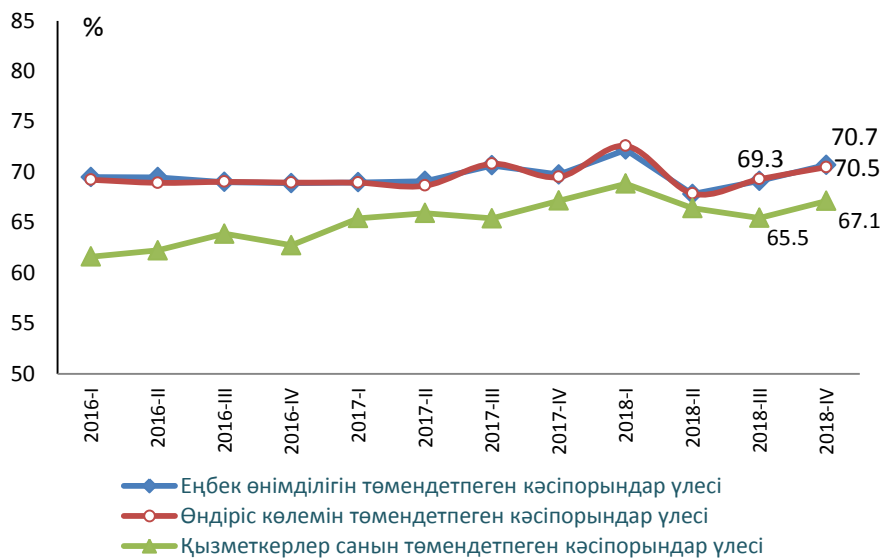
Кәсіпорындардың қаржыландыру қабілетін шектеуші негізгі факторлар

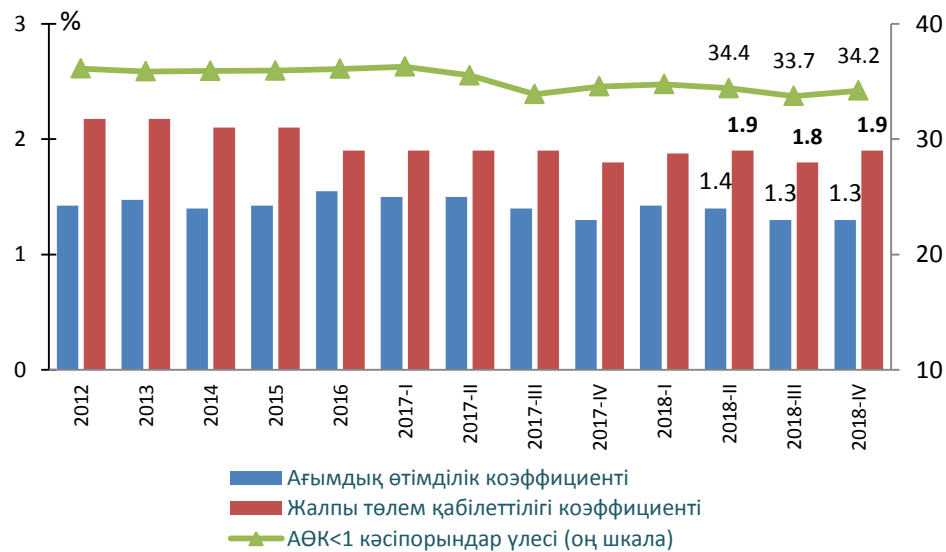
ҚАРЖЫ-ЭКОНОМИКАЛЫҚ КӨРСЕТКІШТЕРДІҢ ӨЗГЕРУІ

2018 жылдың 4-тоқсанында еңбек өнімділігін, өндіріс көлемін және қызметкерлер санын төмендетпеген кәсіпорындар үлесі жоғарылады (70,5%, 70,7% және 67,1%, сәйкесінше). Бұл кәсіпорындардың ағымдағы өтімділік және жалпы төлем қабілеттілік көрсеткіштерінің жоғарылауымен, сонымен қатар өтімділігі жақсы кәсіпорындар санының артуымен түсіндіріледі.

Өндіріс тиімділігінің көрсеткіштері

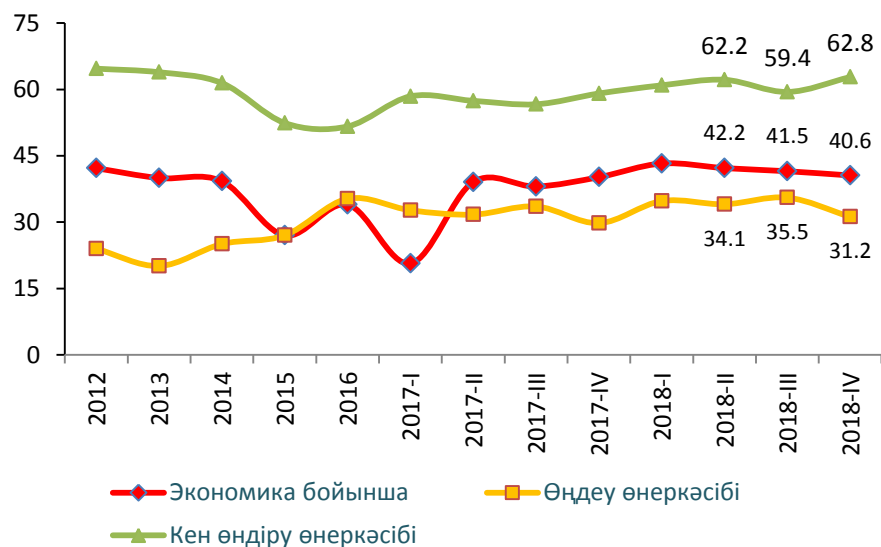
Кәсіпорындар өтімділігі мен төлемге қабілеттілігі

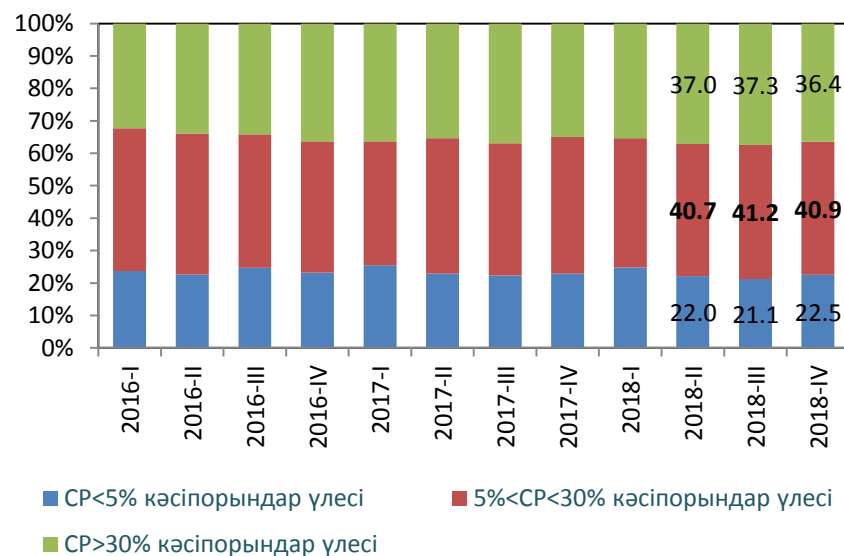
ҚАРЖЫ-ЭКОНОМИКАЛЫҚ КӨРСЕТКІШТЕРДІҢ ӨЗГЕРІСІ

2018 жылдың 4-тоқсанында нақты сектор бойынша салық салғанға дейінгі орташа сату рентабельділігі* 41,5%-дан 40,6%-ға дейін аздап төмендеді. Бұл сату рентабельділігі жоғары кәсіпорындардың үлесінің төмендеп (36,4%-ға дейін) және сату рентабельділігі төмен кәсіпорындар санының үлесінің артуымен (22,5%-ға дейін) расталады. Орын алған динамика негізінен өңдеу өнеркәсібіндегі сату рентабельділігінің төмендеуіне байланысты болды (35,5%-дан 31,2%-ға дейін). Кен өндіру өнеркәсібіндегі орташа сату рентабельділігі 62,8 %-ға дейін өсті.

Сату рентабельділігі, % -бен

Сатудың рентабельділігінің деңгейі бойынша кәсіпорындардың жіктелуі

* Пайыздар, салықтар және амортизация төлемдері бойынша шығыстар шегерілгенге дейінгі сату рентабельділігі

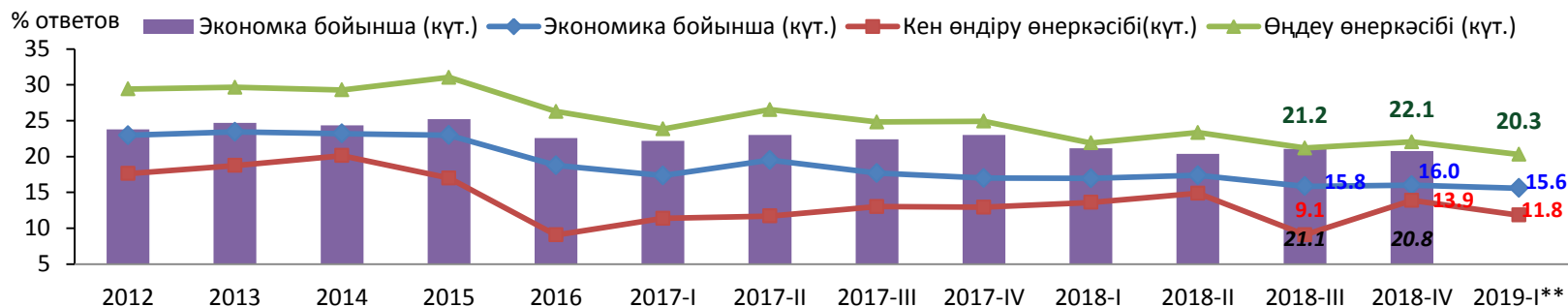
БАНК ЖҮЙЕСІНІҢ ЭКОНОМИКАНЫҢ НАҚТЫ СЕКТОРЫНА ЫҚПАЛЫ

2018 жылдың 4-тоқсанында сауалнамаға қатысқан кәсіпорындардың 20,8%-ы банктен кредит алуға өтініш беріп, 18,1%-ы (өтініш берген кәсіпорындардың 87%-ы) несие алды. Сонымен қатар, несие ала алмаған кәсіпорындар үлесі біршама азайып, өтініш берген кәсіпорындардың 12,9%-ын, немесе сауалнамаға қатысушылардың 2,7%-ын құрады.

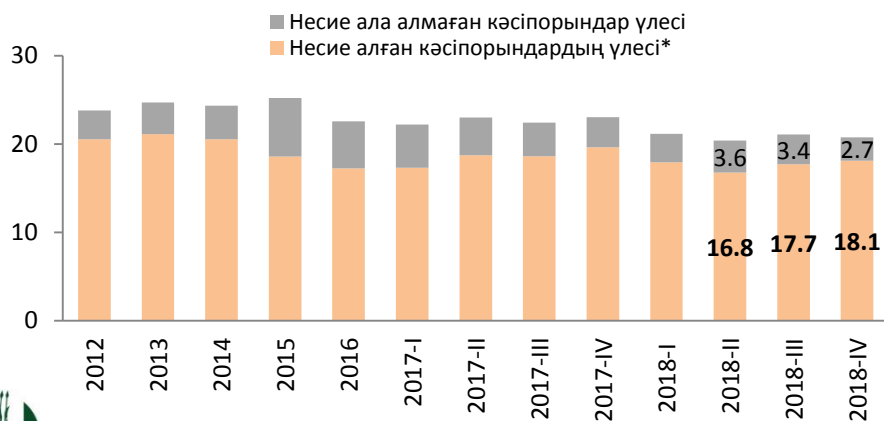
2019 жылдың 1-тоқсанында несие алуға ниеті бар кәсіпорындардың үлесі 15,6%-ды құрады. Өңдеу өнеркәсібінде бұл көрсеткіш 20,3%-ды, ал кен өндіру өнеркәсібінде 11,8%-ды құрады.

Несиеге сұраныс

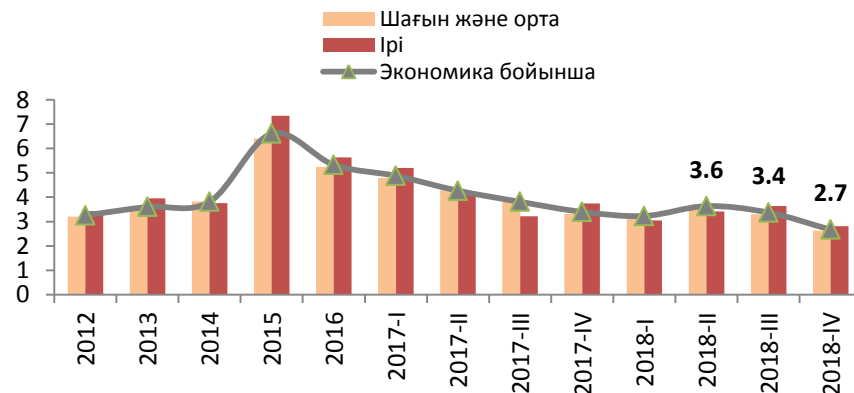
(банктен несие алуға өтініш берген кәсіпорындар үлесі, %)

Банктердің несие алуға кәсіпорындар берген несие алуға өтініштерін қарауы, %

Несие алуға өтініш берген, бірақ алмаған кәсіпорындар үлесі, %

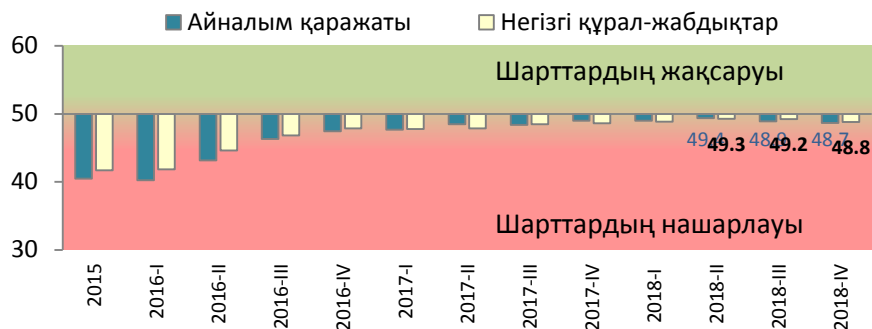
БАНК ЖҮЙЕСІНІҢ ЭКОНОМИКАНЫҢ НАҚТЫ СЕКТОРЫНА ЫҚПАЛЫ

2018 жылдың 4-тоқсанында кәсіпорындар несиелендірудің бағалық (несиелендіру бойынша мөлшерлемелер деңгейі, қосымша комиссиялар мөлшері) және бағалық емес (несиелендірудің ең жоғарғы мөлшері мен мерзімі, қарыз алушының қаржылық жағдайына қойылатын талаптар, кепілге қойылатын талаптар) шарттарын жалпы теріс бағалады. Бұл ретте, несиелеудің бағалық және бағалық емес шарттарын теріс бағалаған кәсіпорындар саны біртіндеп төмендеп жатыр.

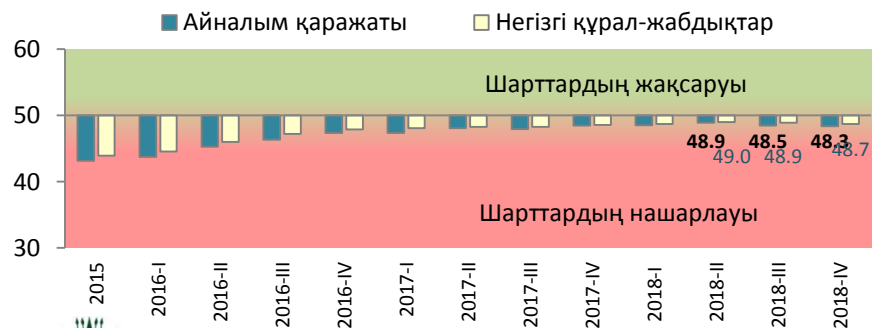
Теңгемен және шетел валютасымен берілген несиелер бойынша орташа пайыздық мөлшерлеменің, сәйкесінше 12,8% және 6,7%-ға дейін төмендеуінің нәтижесінде несиелендірудің нақты пайыздық мөлшерлемесі мен кәсіпорындар үшін қолайлы пайыздық мөлшерлемелер арасындағы алшақтық азайды.

Несиелеу талаптарының өзгеруі

Бағалық шарттар

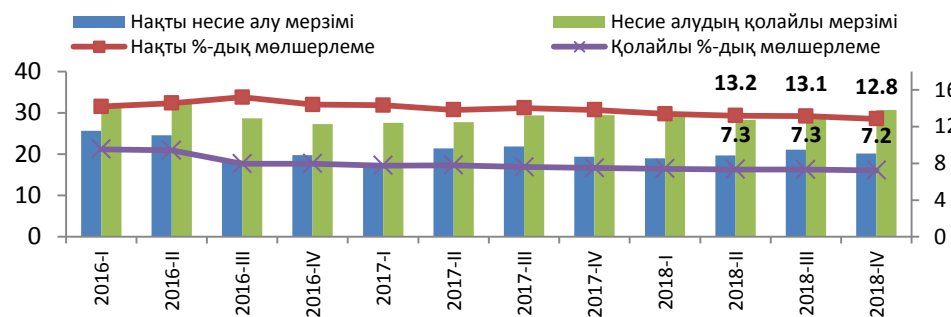

Бағалық емес шарттар

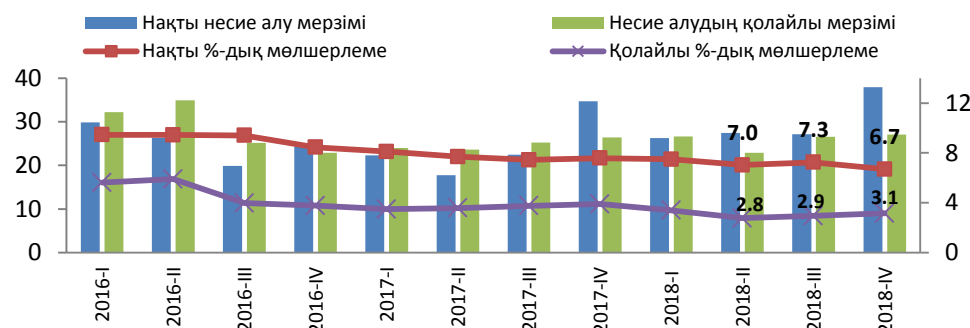

Несиелер бойынша мерзімдер мен мөлшерлемелер

Теңгемен несиелердің мерзімдері мен мөлшерлемелері

Шетел валютасымен берілген несиелердің мерзімдері мен мөлшерлемелері

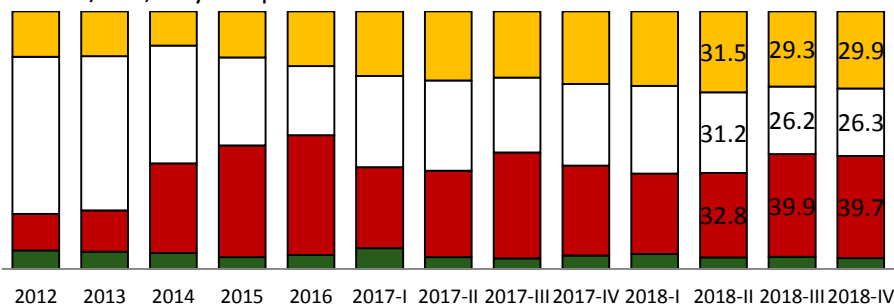
*ДИ-диффузиялық индексі. 50 деңгейден қанша жоғары (төмен) болса, көрсеткіштің өсу (құлдырау) қарқыны сонша жоғары (төмен), 50 деңгейі өзгерістің жоқ екендігін көрсетеді

ВАЛЮТА БАҒАМЫ ӨЗГЕРУІНІҢ ЫҚПАЛЫ

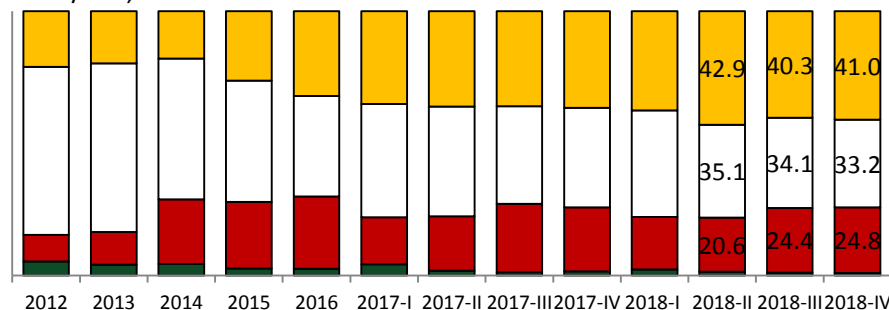
2018 жылдың 4-тоқсанында кәсіпорындардың экономикалық жағдайына теңге бағамының шетел валюталарына қатысты өзгерісінің әсері өзгеріссіз қалды. Бұрынғыша кәсіпорындардың көпшілігі (39,7%) олардың экономикалық жағдайына теңге бағамының **АҚШ долларына** қатысты өзгерісінің кері әсерін атап өтті. Теңге бағамының **евроға** қатысты өзгерісі кері әсер еткен кәсіпорындар үлесі 32,4%-ды құраса, теңге бағамының **ресей рубліне** қатысты өзгерісінің кері әсерін 24,8% кәсіпорын атап өтті.

2018 жылдың 4-тоқсанында есеп айырысуда шетел валютасын пайдаланатын кәсіпорындардың үлесі 71,3% құрады. Есеп айырысу барысында қолданылатын негізгі валюталар болып ресей рублі (кәсіпорындардың 54,4%-ы) мен АҚШ доллары (кәсіпорындардың 46,3%-ы) қалып отыр.

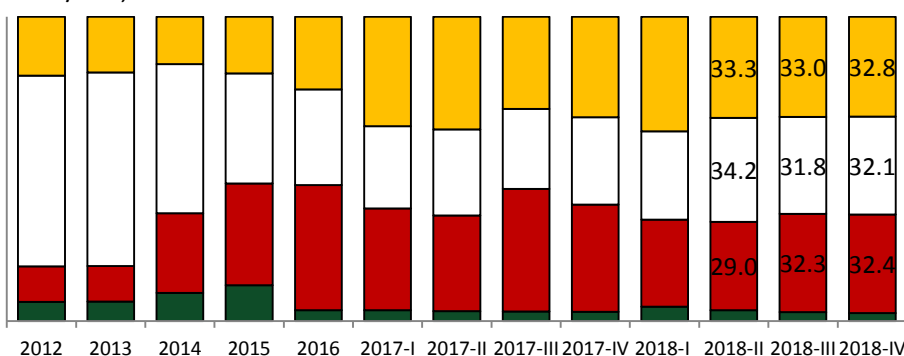
USD/KZT, жауаптар %

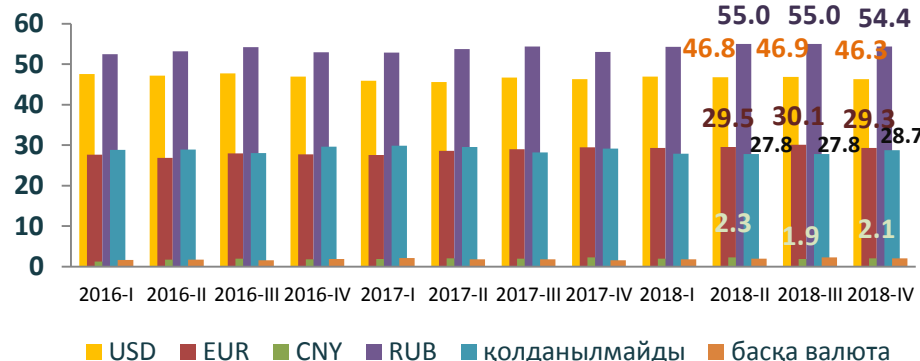
EUR/KZT, %

RUB/KZT, %

Есеп айырысуда шетел валютасын қолдану (валюталар %-бен)

оң әсер кері әсер әсері жоқ білмеймін

➤ Кестелер мен графиктерде көрсетілген диффузиялық индекс (ДИ) оң жауаптар мен өзгеріссіз жауаптардың жартысының сомасы ретінде есептеледі. Осы индекс қаралып отырған көрсеткіштің өзгеру динамикасын сипаттайтын қорытынды индикаторы болып табылады. Егер оның мәні 50-ден жоғары болса – бұл оң өзгерісті, ал 50-ден төмен болса – теріс өзгерісті білдіреді. Бұл ретте диффузиялық индекстің мәні 50 деңгейінен қанша алыс (жоғары немесе төмен) болса, көрсеткіштің өзгеруі (ұлғаюы немесе азаюы) қарқыны сонша жоғары болады.

➤ Банкердің кредиттері бойынша қолайлы пайыздық мөлшерлеме көрсеткіші мониторингке қатысушы кәсіпорындар олар үшін өндірістің рентабельділігінің ағымдағы деңгейі тұрғысынан алғанда қолайлыретінде қоятын пайыздық мөлшерлемелердің орташасы ретінде есептеледі.

➤ Қаржылық коэффициенттердің көрсеткіштері жалпы алғанда сауалнамаға қатысқан кәсіпорындардың іріктеуі бойынша, сондай-ақ қажет болған кезде салалар бойынша есептелген орташа мәндермен, тоқсан соңындағы баланс көрсеткіштерінің күтілетін мәндерінің кәсіпорындардан алынған бағалаулары негізінде көрсетілген. Бұл ретте осы бағалаулардың, сондай-ақ олардың ішінде орташа есептелетін бағалаулардың олардың мәндерінің абсолюттік дәлдігін алу мақсаты болмайды (өйткені есептік болып табылмайды), ал экономиканың және оның салаларының қаржылық емес секторының жай-күйінің өзгеру үрдістерінің бағалаулары мен талдауын жедел алуға арналған.

➤ Композиттік индикатордың (КИ) нақты ЖІӨ серпінінің 1-2-тоқсандағы басып болу қабілеті бар*. КИ-дің және ЖІӨ-нің уақыт қатарлары (2005 жылғы бағалармен) маусымдылықтан тазартылған және үрдісі жоқ, яғни экономикалық конъюнктураның қысқа мерзімді ауытқуларымен негізделген циклдік құрауыштар ғана кіреді. Салыстыру мақсатында циклдік құрауыштар стандартталған, яғни бір (өлшемсіз) өлшем бірлігіне келтірілген.

КИ жалпы ЭНС бойынша қысқа мерзімді даму үрдістерін көрсетуге арналған. Бұл ретте оның мынадай қасиеті бар: 1) басым сипаты бар; 2) ЭНС дамуының циклдік сипаттамасын көрсетеді; 3) жедел қалыптастырылады, себебі кәсіпорындарға жүргізілген жедел сауалнама негізінде құрылған.

Кәсіпорындарға жүргізілген сауалнамалар бойынша қалыптастырылған индикаторлардың ішінде КИ құрауыштары ретінде мынадай басым индикаторлар кірді:

- 1) Экономиканың салаларында дайын өнімге сұраныстың өзгеруінің ДИ-і
- 2) бағалар өзгерісін көрсететін индикаторлар тобы:
 - бүкіл нақты сектор бойынша бағалар өзгерісінің ДИ-і;
 - шикізат пен материалдар бағаларының өзгерісінің ДИ-і;
- 3) инвестициялық және кредиттік белсенділіктің өзгерісін көрсететін индикаторлар тобы:
 - негізгі құрал-жабдықтарды қаржыландыру үшін кредит алған кәсіпорындардың үлесі (мемлекеттік бағдарламаларды қоса алғанда),
 - меншікті қаражат пен банктердің несиелерінен бөлек негізгі құрал-жабдықтар мен айналмалы қаражатты қаржыландыру үшін басқа көздерді пайдаланған кәсіпорындардың үлесі;
 - кредит алған кәсіпорындардың үлесі,
 - кредит алуға ниет білдірген кәсіпорындардың үлесі,
 - теңгедегі және шетел валютасындағы кредиттер бойынша нақты пайыздық мөлшерлемелердің деңгейі;
- 4) жұмыспен қамту деңгейінің индикаторы: қызметкерлерінің саны төмендемеген кәсіпорындардың үлесі;
- 5) кәсіпорындардың қызметіне теңгенің валюталық бағамының өзгерістері (АҚШ долларына, еуро және ресей рубліне) әсер ететін индикатор.

